

Dezinformacja a ludobójstwo

Łukasz Migniewicz

Słowa kluczowe

ludobójstwo, manipulacja historią, fałszowanie historii, propaganda, antysemityzm, rasizm

Wprowadzenie dla nauczyciela

Scenariusz jest przeznaczony do realizacji dla uczniów starszych (powyżej 16 roku życia). Poruszona w nim tematyka umożliwi wykorzystanie go na zajęciach interdyscyplinarnych z zakresu historii, kultury, języka ojczystego, edukacji medialnej oraz nauk społecznych.

Materiał został podzielony na trzy części: właściwy scenariusz, zestaw materiałów źródłowych oraz kartę pracy zawierającą zadania do pracy na lekcji, w grupie lub samodzielnie. Poszczególne elementy scenariusza można modyfikować w celu dostosowania ich do odbiorców.

Instrukcja

W skład scenariusza wchodzi cztery materiały źródłowe oraz karta pracy z ćwiczeniami. Przeznaczone są one szczególnie do pracy w grupach metodami aktywizującymi. Uczeń może jednak wykonać zadania samodzielnie. Zaproponowany układ zajęć może podlegać modyfikacjom, podobnie jak wykorzystanie źródeł i ćwiczeń. W trakcie lekcji przydatny będzie dostęp do Internetu oraz umożliwienie uczniom korzystania z urządzeń telekomunikacyjnych z dostępem do sieci (smartfon, tablet itp.).

Cele operacyjne

Uczeń:

- potrafi wskazać przyczyny formowania się w społeczeństwie postaw nietolerancyjnych wobec mniejszości narodowych, etnicznych lub religijnych,
- potrafi dostrzec wpływ fałszerstw historycznych i dezinformacji z nimi związanych na mowę nienawiści oraz prześladowania i ludobójstwo,

- opisuje przykłady łamania praw człowieka w XX wieku,
- analizuje teksty źródłowe i zdjęcia, wskazując związki przyczynowo-skutkowe.

Metody nauczania

- rozmowa nauczająca,
- praca w grupach,
- burza mózgów,
- analiza materiałów źródłowych,
- studium przypadku,
- dyskusja sokratejska,
- schemat skojarzeń,
- praca z zestawem ćwiczeń.

Środki dydaktyczne

- tablica/flipcharty, pisak/kreda,
- duże arkusze papieru/brystole,
- komputer z dostępem do Internetu i rzutnik/tablica multimedialna.

Przed lekcją

Poproś uczniów o przeczytanie eseju pt. [Przykłady wielkich fałszerstw w historii XX wieku](#).

Przed właściwymi zajęciami warto też obejrzeć wraz z uczniami film *Hotel Ruanda* (reż. Terry George, 2004). W przypadku braku możliwości wyświetlenia go w szkole (zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi korzystania z materiałów filmowych na lekcji) można polecić uczniom obejrzenie go samodzielnie, przed zajęciami, z zadaniem przyjrzenia się podłożu rwandyjskiego ludobójstwa.

Scenariusz lekcji

Wprowadzenie

1. Wyjaśnij uczniom, że celem zajęć będzie poznanie tragicznych skutków mechanizmów manipulacji historią na wybranych przykładach.
2. Zaproponuj uczniom proste ćwiczenie – zabawę w głuchy telefon. Wymyśl proste zdanie, podaj je pierwszemu uczniowi na kartce, a ten powinien powtórzyć je po cichu (na ucho) kolejnej osobie (ważne jest to, żeby nikt nie podsłuchiwał oraz żeby nie powtarzać zdania). Ostatni z uczniów powinien powtórzyć zdanie. Z wielkim prawdopodobieństwem możesz założyć, że nie będzie ono brzmiało identycznie jak to zapisane wcześniej. Podobnie jest z obiegiem informacji. Powtarzana wielokrotnie często przybiera postać plotki, informacji, która z każdym kolejnym odbiorcą otrzymuje dodatkowe elementy. A jeśli ktoś celowo zmieni informację lub ją wykorzysta, tworząc fałszywy obraz? Przytocz przykład z historii XIX wieku – depeszę emską Bismarcka, który dzięki intrydze zjednoczył Niemcy (był to tylko jeden z powodów)¹.
3. Dezinformacja i manipulacja historią może doprowadzić do ludobójstwa lub dać impuls do tworzenia ideologii, której jednym z elementów jest zabijanie ze względu na pochodzenie, rasę, język...

Rozwinięcie

1. Powiedz uczniom, że na zajęciach przyjrzą się trzem historiom. Dwie z nich opierały się na manipulacjach, przekłamaniach i fałszerstwie, które wraz z innymi czynnikami doprowadziły do ludobójstwa. Siła ich oddziaływania jednak nie skończyła się po dokonanych zbrodniach i trwa do dzisiaj. Kolejna, dotycząca Ormian, jest doskonałym przykładem zaprzeczania oczywistym faktom historycznym, które podlegają stałym manipulacjom pomimo upływu 105 lat od wydarzenia.

¹ Warto przeczytać: [Depesza emska, czyli mistrzowskie zagranie Bismarcka](#) [dostęp: 21.12.2020].

2. Podziel uczniów na trzy zespoły. Każdy z nich otrzyma zestawy kart pracy i materiałów źródłowych: zespół pierwszy materiał A, drugi – B, trzeci C i D. Poinformuj uczniów, że ich celem będzie studium przypadku, czyli próba odpowiedzi na pytanie: „Dlaczego manipulacja może być niebezpieczna?”. Określ zasady pracy, podając na tablicy/flipcharcie podstawowe pytania potrzebne do rozwiązania ćwiczeń będących kluczem do rozważań: Co się zdarzyło? Jakie były przyczyny tego zdarzenia? Jaki problem pojawia się w związku z tym zdarzeniem? Kto korzysta na dezinformacji, prowadzącej do ludobójstwa? Twoją rolą podczas pracy uczniów w grupach będzie ewentualne moderowanie dyskusji i aktywizowanie uczniów, którzy nie włączają się w prace grupy.²
3. Jedną z najlepszych metod podsumowania wniosków z pracy nad trudnym tematem jest dyskusja sokratejska. Poproś uczniów o to, żeby usiedli w kręgu³ (najlepiej na podłodze). Warto na samym początku ich zapytać, co czuli, czytając materiały.
Poinformuj, że w trakcie debaty najważniejsze jest krytyczne myślenie i formułowanie pytań, które umożliwiłyby prowadzenie otwartej i wielowątkowej dyskusji, dlatego błędnie i „zapuszczanie się” w ślepe zaułki historii jest dozwolone. Istotne jest to, by dyskutanci czuli swobodę wyrażania swoich myśli, nawet jeśli są one nacechowane uczuciami.
4. Podczas dyskusji jesteś moderatorem, przyjmujesz jednak rolę ograniczonego „strażnika” debaty, pilnując, by nie odbiegała ona za bardzo od przedmiotu rozważań. W trakcie dyskusji uczniowie wykorzystują wnioski i spostrzeżenia z analizy przypadku (pomocne są tutaj ćwiczenia, które wykonywali na kartach pracy). Celem nie jest dojście do konsensusu, lecz wyjaśnienie kwestii

² Opracowane na podstawie: Elżbieta Królikowska, *Najlepiej widać na przykładzie, czyli studium przypadku jako metoda nauczania* [dostęp 07.12.2020]. Dostępne w KOSS: <https://koss.ceo.org.pl/dla-nauczycieli/uczyc-inaczej/artykuly/najlepiej-widac-na-przykladzieczyli-studium-przypadku-jako>.

³ Podczas lekcji online wystarczy zachowanie odpowiedniej kolejności w wypowiedzianiu się uczniów, np. za pomocą narzędzi umożliwiających pokazanie chęci zabrania głosu.

i zbudowanie (nawet) kilku racjonalnych tez. W trakcie trwania dyskusji moderator wypisuje pojawiające się wnioski na tablicy/flipcharcie.

Temat dyskusji jest ten sam co studia przypadku. Twoi podopieczni będą mieli okazję wymiany swoich spostrzeżeń, które wcześniej opracowali w grupach:

Dlaczego dezinformacja/manipulacja historią może być niebezpieczna?

Podsumowanie

Na zakończenie dyskusji poproś uczniów o spisanie najważniejszych tez, które pojawiły się w trakcie wymiany zdań i pomysłów. Staną się podstawą eseju – pracy domowej.

Praca domowa

„Czasami kłamstwa, zwłaszcza te najgorsze, są niczym flary wystrzelone w ciemność. Ostrzegają przed zbliżającą się katastrofą” (Deb Caletti).

Czy Deb Caletti ma rację? Sformułuj odpowiedź, nie zapominając o uzasadnieniu, do którego możesz wykorzystać materiały z lekcji oraz wiedzę własną.

Odpowiedzi

Scenariusz wraz z kartą pracy skonstruowany jest z myślą o dużej samodzielności uczniów w tworzeniu narracji. Nauczyciel odgrywa rolę kontrolną i moderującą. Z tego powodu poniżej znajdują się tylko odpowiedzi do ćwiczeń, które wymagają prostej analizy treści (ćwiczenie 1, 4, 5, 7). Reszta pozostaje w gestii ucznia i Twojej, droga koleżanko/drogi kolego.

Ćwiczenie 1

Możliwe odpowiedzi:

Nagonka medialna, pejoratywne określenia, rasizm, manipulowanie historią przez Belgów i Hutu.

Ćwiczenie 4

Definicję można oprzeć na zapisach *Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa*:

Artykuł II.

W rozumieniu Konwencji niniejszej ludobójstwem jest którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich: a) zabójstwo członków grupy,

b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy,

c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego, d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy,

e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy.¹

Ćwiczenie 5

- domniemane zagrożenie ze strony rosyjskiej,
- możliwość wystąpienia Ormian jako „piątej kolumny” w przypadku wojny z Rosją,

- chęć utworzenia własnego państwa przez Ormian kosztem Turcji,
- nacjonalizm/szowinizm – chęć usunięcia społeczności ormiańskiej w związku z ideami głoszonymi przez Młodoturków.

Ćwiczenie 7

Fake news – definicja: nieprawdziwe, fałszywe wiadomości, najczęściej rozpowszechniane przez tabloidy w celu wywołania sensacji bądź zniesławienia kogoś (najczęściej polityka).²

¹ *Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa*, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r.) [dostęp 11.12.2020]. Dostępne w Internetowy System Aktów Prawnych – ISAP: <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948a.html>.

² Definicja pojęcia *fake news* [dostęp 07.12.2020]. Dostępne w Słowniku Języka Polskiego PWN: <https://sjp.pwn.pl/mlodziejowe-slowo-roku/haslo/fake-news;6368870.html>.